

Emberi célok programja

Attól a perctől kezdve, hogy tudata filozófiai önreflexióvá tágult, az ember szüntelenül keresi-kutatja tulajdon lényegiségének nyugtalanító titkát. Közel két ezredévek kellett elteltie ahhoz, hogy emberi természetének kimunkálásában és tárgyi kivetítésében olyan fokra jusson el, amelyen saját történelmi gyakorlata, társadalmi létmódja kínált reális kulcsot az egykori rejtélyhez. Mindaddig, amíg a munka nem társadalmasult objektíve közvetlen és általános emberi létfeltétellé, a filozófia sem mondhatta ki azt az egyszerű alapigazságot, hogy „Az élettevékenység fajtájában rejlik egy species egész jellege, nembeli jellege, és a szabad tudatos tevékenység az ember nembeli jellege“ (Marx: *Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből*. 49—50.).

Ha a céltudatos, szabad tevékenység emberi mivoltunk megkülönböztető jellege, akkor társadalmi létmódunknak, történelmi fejlődésünknek ugyancsak a célirányosság, az értelmet hordozó tevékenység kölcsönözhet valóban emberi jelleget. Éppen az ebből adódó követelmény szempontjából lehet és kell pártunk programtervezetének jelentőségét felmérni és megérteni. Ez a program, amelyet pártunk XI. kongresszusa hivatott megvitatni és elfogadni, korántsem egyszerűen arról, hogy elgondolkodjunk a társadalmi-emberi cél szerepén, értelmén. Ellenkezőleg. Midőn a társadalmi céltudatosság, célirányosság követelményeiről, az értelmes élet feltételeinek megteremtéséről szólnunk, tulajdonképpen ennek az egész létünk, társadalmi jövőnk szempontjából alapvető dokumentumnak igazi mondanivalóját, legmélyebb értelmét idézzük.

Vico zseniális meglátását értelmezve, Marx az emberi történelem és a természet története közötti különbséget abban jelölte meg, hogy az előbbit csináltuk, az utóbbit nem. (Marx—Engels *Művei* 23. 347.) Csak hogy az ember kétféleképpen csinálhatja a történelmet: úgy is, hogy a tevékenység céljai és következményei között szakadék tátong; de úgy is, hogy a társadalmi következmények mindinkább megfelelnek a céloknak. Történelmüket mindig is maguk az emberek csinálták, de mind ez ideig olyan körülmények között, amelyek kizárták vagy legalábbis a minimálisra csökkentették célok és következmények összhangját. Mint ahogy igaz az, hogy az emberiség egész eddigi története osztályharcok története, éppen annyira igaz az is, hogy ezt az évezredes küzdelmet a progresszív, a forradalmi erők társadalompolitikailag jogosult célok, egy igazabb társadalmi rendet ideológiailag előlegező eszmények jegyében vívták meg. Am a történelmileg éretlen társadalmi-gazdasági feltételek következtében a célok és programok emberi tartalma egyfelől és tudományos jellege másfelől szükségképpen fordított arányban kellett hogy álljon egymással: minél nemesebben emberi kívánt lenni az eszme a társadalmi gyakorlattal való szembesülésében, annál inkább utópisztikusabbnak bizonyult.

A társadalmi haladást szorgalmazó emberi célok és következményeik reális összhangjának objektív lehetősége csakis az osztálytársadalmilag tudatosan megszervezett kollektív tevékenység talaján jöhet létre. Az a történelmi cél, amelyet pártunk programja már címében megfogalmaz, valóban tudományos, hiszen objektív társadalmi tendenciát fejez ki: a mind teljesebb és sokoldalúbb társadalmasulás objektíve jövőt hordozó folyamat, maga a jelenben munkálkodó jövő, amely mintegy lépésről lépésre életre hívja a munka gazdasági felszabadításának tényleges előfeltételeit, és feloldja, történelmileg túlhaladottá teszi az emberi létnek a közvetlen egyéni munkától való egyenes függését. Ezért, mielőtt a szocialista viszonyok átfogták a társadalom egészét, a valóban emberi társadalom létrehozása többé már nem egyszerűen „utópia“, azaz nem pusztán valamely „kívánatos jövő“, hanem a gazdasági, társadalompolitikai és erkölcsi szempontból egyaránt egyedül racionális cél.

Össztársadalmi, illetve történelmi célmeghatározás nélkül nincs és nem is lehet szó valóban tudományos programról. A jövő egyáltalán nem valami önmagában elvont tartam, amely közömbös a benne lezajló társadalmi mozgással szemben. Ellenkezőleg, az maga e mozgás függvénye. Számunkra a jövő egészen mást jelent, mint a prognosztika ama polgári képviselői számára, akik — és e szemléletben a tőkés termelési mód természeti jellege, elidegenült volta jut kifejezésre — a társadalmi mozgást tevékenységüktől függetlenül lejátszódo, valaminő meteorológiai folyamatnak tekintik. Ama társadalmi viszonyok számára, amelyek

a múlt, a holt munka uralmát testesítik meg a jelen, az eleven tevékenység felett, a jövő valóban nem lehet más, csak idegen és ellenséges. De mi társadalmi tulajdonba vettük a dologi eszközöket, éppen azért, hogy úrrá lehessünk a múlton, hogy áttörhessük a társadalmi lét jelenbezártságát, hogy forradalmi módon a jövőbe hatolhassunk. Ezt az össztársadalmi, forradalmi döntést, ezt a kollektív akaratot nyugtázza pártunk programja. Ezért a mi terminológiánkban a jövő kifejezés korántsem valamiféle külső, rejtélyes esetlegességet jelent, amelyről legfeljebb valószínűségi számítások alapján szerezhetünk némi tudomást. *Mi a jövőn ésszerű terveket haladó egymásutánjában kibontakozó forradalmi, kollektív cselekvésünk meghatározó dimenzióját értjük.* Mi tudatában vagyunk annak — ezt dokumentálja pártunk programja —, hogy ezt a jövőt mint célt nekünk magunknak kell kimunkálnunk. Saját tevékenységünkkel kell azt a történelmi formát megteremtőnk, amely lehetővé teszi valóban emberi uralmunkat tulajdon társadalmi viszonyaink felett.

A tőkés viszonyok nem rendelkeznek és nem is rendelkezhetnek a történelmi jövő dimenziójával, hiszen a magántulajdon természeténél fogva zárt rendszer, a társadalmi mozgás lényege viszont éppen a nyitottság, a szüntelen minőségi mássá-levés, az állandó önmeghaladás. Ezt a lényegét csak a céltudatos forradalmi gyakorlat hordozhatja és érvényesítheti. A maga teljességében csak a szocialista viszonyok talaján bontakozhat ki, mivel e viszonyok feltétele éppen a forradalmi önmeghaladás. Ezért társadalmi struktúránk jellemzése pártunk programjában egyszersmind a jövő fejlődési irányának tudományos meghatározása, ami nem más, mint a jelen állapot pozitív kritikája a történelmi cél álláspontjáról. A kritikai, forradalmi hozzáállás egyáltalán nem mellékes vagy másodlagos jegy, hanem éppen a program meghatározó alapvonása. A jövőre-orientáltság, a társadalmi jelennek a távlati cél irányából és álláspontjáról történő, természetesen kritikai értelmezése és értékelése a kommunista pártosság, elvszerűség alapkövetelményéből fakad. Ez az irányultság egyben eleget tesz a tudományosság korszerű kritériumának, amely előírja a valóság megragadását a maga rendszer-mozgásában, idődimenzióiban. Csak elvszerűség és tudományosság, a kritikai és pártos szellem ilyen szerves illeszkedése, egysége óvhat meg mind a szcientizmustól, mind pedig az önkényes értékeléstől. Am ezen túlmenően pártunk programjában az elvszerűséget és objektivitást kölcsönös egységükben érvényesítő kritikai látásmód valóságos gyakorlati funkciót tölt be. Közvetlenül hozzájárul a tudományos jövőformálás feladatához, s a folyamat mind tudatosabb kibontakozását szavatolja.

A program mint történelmi célmeghatározó dokumentum több, sokkal több a jövőkép pusztá előrevetítésénél. Több már csak azért is, mivel a jövő tudatosítása maga is társadalmi jelenünk hiteles felmérésének, társadalmi tevékenységünk forradalmi jellegű és igényű önmeghatározásának nélkülözhetetlen előfeltétele. Ha a jövő társadalmi jelenünk meghatározó dimenziója, akkor éppen a célá tudatosított jövő kínálja azt a koordinátarendszert, amelyből cselekvésünk mindenkori „archimedesi pontját” kiszámíthatjuk és meghatározhatjuk. De a megismerő funkcióján túl a célmeghatározás számunkra valóságos cselekvésmozzanat, döntő lépés tényleges társadalmi-történelmi szubjektummá történő önformálódásunk útján.

Mint ahogy igaz az, hogy a szocializmus nem létezhet az össztársadalmi tevékenység tudományos tervezése nélkül, épp annyira igaz az is, hogy nincs és nem is lehetséges valóban tudományos tervezés programszerű célmeghatározás nélkül. Bármennyire paradoxonnak hangzik is, az igazság mégiscsak az, hogy úgy lehet a jelenből a jövőt tervezni, ha magát ezt a jelent a jövő felől megtervez-tük. Az egymást követő tervidőszakok a történelmi cél révén kapják meg igazi értelmüket, és ötvöződnék társadalmat formáló tudatos folyamatá; minden egyes terv megannyi lépcsőfok az önmagát teremtő értelmes élet történelmi emelkedőjén. Nem igaz, hogy a jövő felőli tervezés a jelen feláldozása. Ez csak olyan társadalomra érvényes, ahol jelen és jövő ellenségesen áll szemben egymással. A jelent a jövő felől tervezni nem más, mint úgy gazdálkodni a történelmi ma időtöbbletével, hogy az a célá kitűzött emberi társadalom tényleges előlege legyen.

Mindaddig, amíg a társadalom a többletidőt csupán elvont mennyiség, holt munka alakjában termeli, a gazdaság növekedése nem szolgálja és nem is szolgálhatja a termelő szubjektum gazdagodását. A szocializmus nem azért sokszorozza meg a társadalmi idő termelésének ütemét, hogy azt öncélúan felhalmozza, vagy éppen haszontalan holt munka gyanánt eltékozzolja. Mi már tudjuk, hogy az ember csak akkor lehet úrrá a maga termelte időn, ha többletmunkájával már nem a múltat, hanem a tényleges jövőt gyarapítja. Márpedig azzal, hogy a szabad

emberi társadalom megteremtésének célja révén a társadalmi összetevékenység történelmi irányt, emberi értelmet kapott, a társadalmi idővel való gazdálkodás reális tudománygyakorlattá léphet elő.

Mihelyt a jelent a jövő jegyében tervezzük és szervezzük, cél és eszköz mind sokoldalúbb, mind teljesebb összhangja alapvető követelménnyé, egyszersmind a társadalmi gyakorlat egészét meghatározó elvvé lép elő. Hiszen a történelmi célhoz méltó eszközök kimunkálása maga is szerves alkotórésze a távlati célmegvalósító tevékenységnek. Szabad emberi társadalmat csakis olyan gyakorlat teremthet, amely maga is a humanizmus jegyében bontakozik ki, és amely minden eszközében a szocialista humanizmus követelményét érvényesíti.

Pártunk programjában a jelen megtervezése és normatív meghatározása a jövő álláspontjáról egyet jelent azoknak az alapelveknek a világos megfogalmazásával, amelyek társadalmi létünket, tevékenységünket az értelmes élet követelményei szerint egybehangolják és irányítják. Cselekvésünk távlati követelményeit illetően a program csupán az általános irányvonalat szabja meg, irányelveit fekteti le. Mindezzel történelmi jövőnket körvonalazza, de egy pillanattig sem jövedöl. Össztársadalmi tevékenységünk messzi távlatú meghatározásában is hiteles, tudományos program kíván lenni, amely biztos vezérfonalat kínál egy olyan, valóban emberi cél irányította történelmi cselekvés számára, amely tudja magáról, hogy rendszeres kritikai önszembesülés nélkül, tulajdon törvényszerűségeinek mind sokoldalúbb, mind teljesebb ismerete nélkül, szüntelen önkorrekción és öntökéletesítés nélkül nem teljesítheti a maga elé tűzött távlati célt. Ez a kritikai, forradalmi tudatosság nyer világos megfogalmazást a program zárórészének abban a követelményében, amely kimondja: „A párt kongresszusainak, a Központi Bizottságnak minden esetben az illető fejlődési szakasszal összhangban kell megszabniuk a program irányvonalainak valóra váltását célzó politikai, ideológiai és szervezési intézkedéseket.“

Sztranyiczki Gábor

Fülöp Antal Andor:
Krizantémok
birskörtékkel — 1972